

RECENSIONS

Carta d'Arísteas, a cura de Frederic RAURELL, Barcelona: Editorial Alpha, «Literatura Intertestamentària», 2002, 149 pp.

La *Carta d'Arísteas* és el primer volum de la col·lecció de «Literatura intertestamentària» (grup *Supplementa*) que publica l'Institut Cambó. La introducció, la traducció i les notes són del Dr. Frederic Raurell, professor de la Facultat de Teologia de Catalunya i de la Universitat Gregoriana de Roma, i reconegut especialista en Sagrada Escriptura. Per motius pràctics, i tenint present l'ús del terme *epistolé* en el manuscrit *Parisinus* 950 (s. XIV), considerarem aquesta obra com una carta, tot i que la salutació inicial i alguns vocatius de l'escrit l'apartin del gènere literari epistolar, i autors com Flavi Josep, Eusebi o Epifani s'hi refereixin amb títols com *Llibre d'Arísteas*, *Sobre la traducció de la Llei del jueu* i *Tractat*, respectivament. L'autor és un jueu alexandrià, coneixedor de la Llei i de les minúcies de la religió jueva i del món hel·lènic, que, fictíciament, es presenta com un hel·lè. D'una manera àmplia, podem col·locar la seva composició entre el 200 aC i el 80 dC; tanmateix, una anàlisi més acurada del text ens pot permetre de datar-la entre els anys 127 i 118 aC.

Arísteas, un jueu que es presenta com a pagà, narra, al seu germà Filòcrates, els fets que dugueren a fer la versió grega de l'Antic Testament, coneguda com la dels Setanta. Demetri de Falèron (c. 350-283 aC), filòsof peripatètic, a qui Diògenes Laerci dedica un capítol en el llibre V de les seves *Vides de Filòsofs*, és qui demana a Ptolemeu II Filadelf de fer traduir la Llei dels jueus per enregistrar-la en la bi-

blioteca d'Alexandria, que té al seu càrrec. En l'informe presentat al rei, Demetri justifica la necessitat de posseir, en grec, l'esmentada Llei: plena de saviesa i pura, a causa de la seva divinitat; per això, li demana que escrigui a Eleazar, el gran sacerdot de Jerusalem perquè enviï, de cada tribu, sis ancians experts en la Llei amb la finalitat d'establir clarament un text digne dels actes i de les intencions del monarca.

La resposta afirmativa del summe sacerdot i la llista dels setanta-dos traductors, grans coneixedors dels escrits jueus i de la literatura grega, homes oberts al diàleg, virtuoses i amb esperit d'emulació, marca l'inici de les relacions entre Alexandria i Jerusalem, que comencen amb els regals tramesos pel rei: mostra de la productivitat tècnica del món pagà, i amb un apropament a la geografia i al context religiós del món jueu. Eleazar, seguint el mètode d'interpretació al·legòric, fa una defensa de punts principals de la Llei jueva: Déu és únic i la seva potència es manifesta en tot; és va i absurd deïficar; cal observar les prescripcions de puresa relatives als aliments, a les begudes, als contactes, als sentits corporals...; la pràctica de la justícia envers tots els homes. El diàleg, nucli central de l'obra, s'estableix en el banquet (platònic) en set sessions celebrat a Alexandria, en el qual els savis de Jerusalem donen resposta intel·ligent a les setanta-dues preguntes que el rei formula a cadascun, tot deixant clar que no es poden desencaijar les definicions filosòfiques dels principis de la religió. A la pregunta del rei per la «filosofia», un dels traductors respon: «Raonar correctament sobre cadascun dels esdeveniments i no deixar-se arrossegat pels impulsos, ans fixar-se en els mals

que es deriven de les passions i complir com cal els deures de cada moment, restant moderats en les passions. Però per a adquirir aquesta capacitat s'ha de pregar Déu.» (p. 134) L'obra acaba amb un reconeixement de la procedència divina de la Llei per part dels alexandrins i amb el retorn dels savis jueus a la seva terra d'origen.

En la carta, s'observa un judaisme obert a la cultura hel·lènica que contrasta amb estretes visions com les del tercer llibre dels Macabeus (vid. p. 101, n.101) i s'hi perceben consideracions, com ara aquesta: «Viure com cal consistia a observar les lleis, cosa que s'obtenia molt més estant a les escoles que no pas amb la lectura.» (p. 102), atribuïda al rei, que denoten direccions didàctiques del pensament molt pròpies del món alexandrí i que poden ésser de gran utilitat a l'especialista en filosofia hel·lenística, com també ho poden ser els capítols V i IX de la introducció, dedicats a situar la carta en el context de la literatura judeohel·lenística i a interpretar l'òsmosi entre el judaisme i l'hel·lenisme. Segons Raurell, «la síntesi del contingut de la *Carta d'Arístees* permet captar l'existència dels dos rostres que formen l'obra: el rostre jueu i el rostre grec. El problema que es planteja és el de copsar bé la regla de la seva articulació i la funció del seu contrast.» (pp. 10-11)

En un altre ordre, l'historiador de la literatura etnogràfica que valora la documentació aportada per Tàcit a *Germània* no podrà deixar passar les interessants i minucioses descripcions d'indrets, edificis i objectes (vegeu el capítol dedicat als regals del rei) de l'escrit d'Arístees, així com les reflexions sociològiques sobre l'augment de població urbana i el descens en la rural a Jerusalem i Alexandria, comentades en les erudites notes del responsable d'aquesta magnífica edició bilingüe.

Andreu GRAU I ARAU

Vicente SANFELIX, *Mente y conocimiento*, Madrid: Biblioteca Nueva, 2003. 413 pp.

Pot ser una operació de «destrucció» equivalent a una història parcial de la filosofia moderna i contemporània? Pot aquesta història parcial encara complir una funció clarificadora? Pot aquesta clarificació anar més enllà d'una necessitat acadèmica i aproximar-se a una relació desinteressada amb la reflexió? Aquesta obra de Vicente Sanfèlix, catedràtic de filosofia a la Universitat de València, és, almenys, un repte per al lector en la qüestió que dilucida. Sense la pretensió il·lusa de fer més senzilles les coses del que són, gaudeix de la capacitat de l'autor de presentar els arguments de manera clara i mostrar les dificultats allà on precisament són, sense intentar simplificar-les indegudament. Segons les seves pròpies paraules, el llibre pretén una «destrucció» de la tradició que va convertir en disciplines filosòfiques fonamentals successivament la teoria del coneixement i la filosofia de la ment. El que es juga en el text és una posició fonamental respecte de la tasca mateixa del filosofar d'aquests darrers segles –i del filosofar de sempre. El professor Sanfèlix pretén una defensa del projecte emancipatori il·lustrat que sigui conscient de les seves mancances en una autocrítica explícita. La manera d'exercitar aquesta autocrítica de la consciència es realitza sobretot en el refús de les posicions naturalistes respecte del coneixement i de la ment pròpies del darrer terç del segle passat. El llibre demostra un acurat coneixement de les discussions més recents en els camps de la «teoria del coneixement» o «epistemologia» o «teoria de la ment» (la discussió respecte dels noms és, per cert, atinada). Davant la ruïna dels models fonamentalistes del coneixement o de les concepcions substancialistes de la ment, Sanfèlix manté obert el qüestionament filosòfic, sobretot des d'una perspectiva crítica que confia en la disposició positiva de la raó per tal d'aconseguir un cert aclariment del que sabem.